

ба организациям. Напротив, менеджеры и их компании могут внести свой вклад в улучшение жизни общества и одновременно добиться повышения экономических показателей.

Список использованных источников

1. Мирошниченко А.А. Этика деловых отношений / А.А. Мирошниченко. – М.: МИЭМП, 2011. – 86 с.
2. Благов Ю.Е. Корпоративная социальная ответственность. Эволюция концепции / Ю.Е. Благов. – СПб.: Высшая школа менеджмента, 2010. – 272 с.
3. Уткин Э.А. Этика бизнеса / Э.А. Уткин. – М: Теис, 2003. – 272 с.
4. Краплич Р. Корпоративна соціальна відповідальність українського бізнесу: Досвід Фондації Острозьких: посіб. для бізнесу та неприбуткових організацій / Р. Краплич. – Рівне, 2005. – 74 с.
5. Ethical Corporation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ethicalcorp.com/>
6. Business Ethics Magazine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ethicalcorp.com/>

Розглянуто основні етичні дилеми, їх взаємозв'язок із соціальною відповідальністю, також стадії морального розвитку менеджера.

Ключові слова: *етика, етична дилема, соціальна відповідальність, зацікавлена група.*

In the article the basic ethical dilemmas, their relationship with social responsibility, as well as the stages of manager's moral development are considered.

Key words: *ethics, ethical dilemma, social responsibility, an interest group.*

Одержано 3.09.2013.

УДК 339.9

Е.М. Лимонова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено якісні та кількісні аспекти глобалізації, визначено основні рушійні сили та причини глобалізації, проаналізовано основні напрями концептуалізації глобалізації та основні етапи розвитку транснаціональних корпорацій, що дозволило виявити протиріччя причинно-наслідкового зв'язку ТНК і процесів глобалізації.

Ключові слова: *транснаціональна корпорація, глобалізація, глокалізація, детериторізація, гіперглобалізм, скептицизм, трансформізм.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується розвитком процесів глобалізації та транснаціоналізації діяльності фірм.

В умовах глобалізації світова економіка набуває нових рис. Спостерігається посилення взаємозв'язку між усіма компонентами міжнародних економічних відносин: зростає інтенсивність потоків міжнародного руху факторів виробництва, розширюється сфера міжнародного поділу праці, підвищується частка міжнародного торговельного обороту в кругообігу світового ВВП.

Процеси транснаціоналізації виробництва і капіталу, виразом яких стали транснаціональні корпорації (ТНК), є основою і рушійною силою глобалізації світової економіки. Розміщуючи окремі частини і стадії відтворювальних процесів на території різних країн, ТНК являють собою найпотужніші угруповання корпоративного бізнесу, що діють у світових масштабах і відіграють провідну роль у посиленні міжнародної економічної взаємозалежності. Через структури ТНК протікають фінансові та товарні потоки, які є визначальними для розвитку світового господарства. Вищенаведене свідчить про актуальність теоретичного осмислення феномену транснаціональної корпорації та необхідність його подальшого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених частин загальної проблеми. Засновниками концепцій, присвячених економічній природі транснаціональних корпорацій, є Дж. Берман [1], Р. Вернон [2], Дж. Даннінг [3], Є. Кольде [4], Р. Меттьюз [5], Г. Перлмуттер [6], М. Портер [7], Р. Робінсон [8], Дж. Файєрвізер [9].

Проблематика ТНК в умовах глобалізаційних процесів у сучасному світі знайшла відображення в працях не тільки зарубіжних, але й вітчизняних економістів – О. Білоруса [10], А. Гальчинського [11], В. Гейця [12], Д. Лук'яненка [13], С. Мочерного [14], Ю. Пахомова [15], О. Рогача [16], А. Філіпенка [17] та ін.

Незважаючи на таке глибоке дослідження та значний інтерес до феномену транснаціональних корпорацій, залишився невирішеним ряд проблем, серед яких особливе значення мають теоретико-методологічні засади розвитку ТНК в умовах глобалізації. Транснаціональні корпорації з величезною швидкістю трансформуються, але в той же час динамічно змінюється й зовнішнє середовище їх функціонування. У сучасній економічній науці детально не з'ясовано взаємозв'язок і взаємний вплив ТНК та глобалізації. ТНК формуються в тісному зв'язку з глобалізацією світової економіки і, по суті, є одним з продуктів глобалізації. У той же час сукупність транснаціональних корпорацій в нових умовах виступає як самостійна підсистема і головний каталізатор процесів глобалізації та трансформації світової та національних економік. Це, безсумнівно, потребує більш глибокого наукового дослідження.

Метою статті є обґрунтування двоїстої природи транснаціональної корпорації як результату глобалізації, з одного боку, і як самостійної підсистеми, що каталізує процеси глобалізації світової економіки – з іншого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість існуючих на сьогоднішній день визначень зводять глобалізацію до процесу географічного/просторового розширення господарських взаємодій та збільшення ступеня взаємопов'язаності і взаємозалежності між людьми, групами та інститутами, що базуються в різних країнах світу [11, 14, 18]. Однак необхідно відзначити, що сучасні процеси глобалізації виходять далеко за рамки тільки

просторового розширення. Одна з основних відмінностей виявляється в тій ролі, яку транснаціональні корпорації відіграють у сучасних глобалізаційних процесах.

Сучасний процес глобалізації, крім географічного розширення економічної діяльності, передбачає ряд абсолютно нових якісних і кількісних аспектів. Цей процес є кумулятивним, отже, різні аспекти і механізми підсилюють один одного.

Серед якісно нових аспектів глобалізації можна виділити такі:

– широта змін. На сучасному етапі розвитку світової економіки зміни відбуваються у найрізноманітніших сферах: економіці і суспільстві в цілому, міграції населення, бізнес-секторі, політиці, армії, навколишньому середовищі, культурі;

– посилення політичної складової глобалізаційних процесів. Цьому сприяє економічна і соціальна політика дерегуляції та лібералізації, яка проводиться як у країнах розвинутих регіонів, так і країнах регіонів, що розвиваються;

– нарощення фінансового капіталу у сучасній економіці. Панування фінансового капіталу над промисловим не є новим явищем у капіталізмі. Проте за останні 20 років таке домінування досягло безпрецедентного рівня як з точки зору інтенсивності фінансової діяльності відносно до розміру економік, так і з точки зору кількості країн, що беруть участь у фінансових операціях. З цього питання Palma (2009) зазначає, що фінансові активи, які включають банківські депозити, приватні та державні боргові облигації та акції збільшилися в 9 разів у реальному виразі в період з 1980 по 2007 рр. [19];

– соціальні та організаційні зміни. Організація виробництва і бізнесу в цілому зазнала значних змін, які стали можливими і навіть необхідними у зв'язку з впровадженням нових технологій;

– зміни в організації виробництва в різних країнах, які пов'язані з діяльністю ТНК;

– технологічна основа глобалізації. Жоден з перелічених вище процесів не був би можливим у тих масштабах, які ми сьогодні спостерігаємо, без впровадження і швидкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). ІКТ впливають на всі аспекти процесу глобалізації, починаючи з переміщення товарів і факторів виробництва і закінчуючи організацією виробництва. Значні поліпшення відбулися також у сфері транспортних технологій.

Зупинимося докладніше на кількісних аспектах процесів глобалізації:

– збільшилася кількість механізмів транскордонних взаємодій: від традиційних торгових потоків та потоків іноземних інвестицій (прямих і портфельних) і пов'язаних з ними доходів до різних форм спільних підприємств;

– спостерігається зростання екстенсивності глобалізаційних процесів, або географічного/просторового взаємозв'язку. У цьому випадку під екстенсивністю мається на увазі географічне охоплення, тобто кількість країн, що беруть участь у транскордонних операціях всередині регіону та між регіонами;

– інтенсивність транскордонних потоків також зростає. Зростання інтенсивності передбачає збільшення кількості транскордонних операцій в умовах незмінного розміру вітчизняної економіки. Розмір економіки, у свою

чергу, може бути представлений різними економічними і соціальними змінними, такими як валовий внутрішній продукт, валове нагромадження капіталу, чисельність населення/робочої сили.

Взаємозв'язок між країнами виявляється у здійсненні міжнародної торгівлі товарами і послугами, переміщенні прямих і портфельних інвестицій і доходів від них, організації міжнародних партнерств, міграції населення і робочої сили. Ключовими організаціями, які беруть участь у всіх вищезазначених видах діяльності, є ТНК, тобто компанії, що здійснюють свою ділову активність як мінімум у двох країнах. Ця діяльність передбачає володіння закордонними виробничими активами в обсязі, достатньому для здійснення контролю над об'єктом інвестування.

Найбільш специфічною формою транскордонних операцій, яка виступає візитною карткою ТНК, є пряме іноземне інвестування (ПІІ). Починаючи з 1970-х рр. обсяги прямих інвестицій неухильно зростають, однак лівова частка ПІІ, як і раніше, переміщується між розвиненими країнами.

Будучи ключовим гравцем на ринку прямих інвестицій, ТНК активно беруть участь й у всіх інших видах транскордонної підприємницької діяльності, зазначених вище. Більше 75% світової торгівлі відбувається в рамках ТНК і більше третини, за оцінками ЮНКТАД, – здійснюється на внутрішньофірмовій основі.

Транснаціональні корпорації, в тому числі банки та інші фінансові інститути, відповідають також за великі обсяги портфельних інвестицій і транскордонних кредитів. Таким чином, доходи від іноземних інвестицій і кредитів акумулюються значною мірою в руках ТНК.

Транскордонне переміщення робочої сили, обумовлене безпосередньою участю в діяльності ТНК, відбувається в менших обсягах, ніж інші транскордонні переміщення. Проте все більшої питомої ваги в міжнародних міграційних потоках набуває внутрішньофірмова міграція менеджерів.

Аналіз глобалізації з точки зору причин та наслідків дозволив Д. Хелду (1999) виділити 3 основні напрями концептуалізації глобалізації: гіперглобалізм, скептицизм та трансформізм [20].

З погляду гіперглобалістів (К. Омає, Дж. Най, Р. Кеохане, Т. Фрідман, С. Стрейндж, М. Дойл), національна держава як форма організації соціально-економічного і політичного життя поступово зникає, поступаючись місцем глобальному ринку. В епоху «глобальної цивілізації», «глобального суспільства» національні держави здійснюють функцію простого передавального механізму в організації транскордонних переміщень товарів і факторів виробництва. Формуванню єдиної глобальної цивілізації сприяє глобальне поширення цінностей та інститутів ліберальної демократії. Як стверджують гіперглобалісти, «денационалізація» світової економіки відбувається за допомогою становлення та розвитку транснаціональних виробничих, торговельних і фінансових мереж.

Кенічі Омає, будучи основним представником гіперглобалістів, розглядає транснаціональні корпорації як ключові агенти глобалізації і джерела економічного зростання та підвищення продуктивності праці [21]. Сам процес глобалізації, на його думку, слід заохочувати, усуваючи будь-які стримуючі фактори. Традиційні національні держави з надмірним регулюванням

і нерівномірність регіонального розвитку є одними з істотних перешкод на шляху глобалізації. У зв'язку з цим Омає виступає за скасування інституту національної держави (nation states) і створення більш однорідних у своєму розвитку регіональних держав (region states).

На відміну від гіперглобалістів, скептики (П. Хірст, Г. Томпсон, І. Уоллестайн, Л. Вайс), стверджують, що глобалізація – не більше, ніж міф. Глобалізація, на їхню думку, є нічим іншим, як просунутою формою інтернаціоналізації. Спираючись на результати різного роду якісних та кількісних досліджень міжнародних переміщень робочої сили, капіталу і товарів у ХІХ ст., скептики приходять до висновку, що сучасний рівень глобалізації світової економіки не є безпрецедентним в історії. Більш того, сучасна ситуація не просто не являє собою глибоку інтеграцію економіки, а є яскраво вираженою регіоналізацією. Існуючі на сьогоднішній день політико-економічні та культурні блоки досить чітко розмежовані, географічно локалізовані і характеризуються наростанням стану конфліктності між ними, у зв'язку з чим говорити про посилення тенденції глобалізації немає взагалі жодних підстав. Необхідно відзначити, що скептики визнають наявність феномену глобалізації, але лише як прояву зростаючої взаємозалежності національних економік. З погляду скептиків, ступінь впливу глобалізації є надто перебільшеним, насправді міжнародна діяльність ТНК спирається на потужну національну базу. Позиції національних держав (nation states), на їхню думку, «сильні як ніколи» [22].

Трансформісти (Р. Робертсон, Г. Тербон,) не дотримуються якоїсь єдиної концепції розвитку глобалізаційних процесів, які б неминуче призвели до виникнення глобальної цивілізації або формування єдиного глобального ринку. Вони розглядають глобалізацію як суперечливий і неоднозначний довгостроковий процес, на розвиток якого впливає велика група суперечливих факторів. Багато хто з трансформістів констатують безпрецедентний характер глобальних потоків товарів, капіталу, робочої сили, туристів, інформації і розглядають сучасний світ як глобальну систему. При цьому, на відміну від прихильників гіперглобалізму, трансформісти не розглядають цю глобальну систему як єдиний глобальний ринок, вказуючи на існування різного роду кордонів і перешкод всередині. Традиційні протиріччя між Північчю і Півднем, Заходом і Сходом, центром і периферією носять вже не географічний і навіть не геополітичний, а соціальний характер [23].

Подібний підхід до феномену сучасної стратифікації базується на двох принципових теоріях – детериторизації і глокалізації.

Теоретики концепції детериторизації (М. Маклюен, А. Аппадурі, Е. Гідденс, Д. Харвей) розглядають детериторизацію та ідею про просторово-часову компресію як ключові аспекти трансформації локальних спільнот в умовах глобалізації. На думку трансформістів, саме детериторизація як процес розмежування простору та місця взаємодії обумовлює можливість взаємодії на відстані.

Концепція глокалізації, яка присутня в працях практично всіх трансформістів, підкреслює паралельність процесів глобалізації та локалізації. Трансформісти вважають, що механізми глокалізації і детериторизації обумовлюють зростаючу роль ТНК у світовій економіці.

В економічній та філософській літературі існують різні точки зору з приводу того, що ж є основною рушійною силою глобалізації. Ряд авторів розглядають фінанси як основу (main basis) глобалізаційних процесів [24]. На їхню думку, розпочаті у 1980-ті рр. дерегулювання і лібералізація економіки привели в дію сили, що ведуть до нового режиму капіталістичного накопичення при домінуванні фінансового капіталу.

Інші вважають однією з основних рушійних сил глобалізації дифузію інновацій [25].

Необхідно відзначити, що сучасні економічні та соціальні перетворення супроводжуються впровадженням двох конкретних типів інновацій: інновацій у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та організаційних інновацій, що дозволяють специфічному актору світової економічної системи – транснаціональній корпорації – використовувати ІКТ для подальшого розвитку продуктивних сил.

Глобалізація, будучи новою фазою у розвитку монополістичного капіталізму, характеризується величезним потенційним зростанням і, меншою мірою, фактичним зростанням продуктивних сил.

Необхідно відзначити, що дотепер обидва типи інновацій – організаційні інновації та інновації у сфері ІКТ використовувалися, головним чином, транснаціональними корпораціями. Що стосується організаційних інновацій, то не всі вони спрямовані на розвиток продуктивних сил, однак багато з них сприяють цьому процесу опосередковано. Таким чином, можливості для подальшого розвитку економічного потенціалу ТНК є дійсно величезними.

Досліджуючи причинно-наслідкові фактори глобалізації, необхідно розрізняти рушійні сили глобалізації та її основні причини. Рушійними силами глобалізаційних процесів є всі ті елементи, які роблять внесок у ці процеси і формують їхній вигляд. Зокрема, такими елементами є діяльність ТНК і фінансових установ, дифузія ІКТ, державна політика в галузі лібералізації і дерегулювання економіки, політика міжнародних інститутів, таких як Міжнародний валютний фонд і Світова організація торгівлі. Не всі ці сили діють однаковою мірою.

Основними причинами глобалізації, на наш погляд, є ті рушійні сили, які відповідають двом критеріям: сприяють розвитку продуктивних сил і є незворотними. Спираючись на цей підхід, ми можемо виділити такі домінуючі причини глобалізації: технологічні інновації у сфері ІКТ поспіль з досягненнями в галузі транспорту та інновації у сфері організації та управління виробництвом.

Технологічні та організаційні інновації тісно взаємопов'язані. Розповсюдження і використання ІКТ сприяє розвитку організаційних інновацій та розширенню спектра діяльності ТНК. І навпаки, в основі дифузії ІКТ лежать потреби ТНК. Ці дві рушійні сили сприяють розвитку продуктивних сил і є здебільшого незворотними.

Інші рушійні сили глобалізації, такі як глобалізація фінансового ринку або політика лібералізації національних урядів і міжнародних організацій, не сприяють розвитку продуктивних сил. Більше того, вони є зворотними. У зв'язку із цим вони не можуть виступати домінуючими причинами глобалізації, хоча і є важливими рушійними силами глобалізаційних процесів.

Основною характеристикою ТНК є їх здатність планувати, організовувати і контролювати господарську діяльність у різних країнах. Саме ця специфічна риса їх діяльності і відрізняє ТНК від інших акторів світової економічної системи, які, як правило, не можуть організувати себе на міжнародному рівні. Такими акторами є робоча сила, споживачі, місцеві, регіональні та національні уряди.

ТНК відіграють найважливішу роль у процесі глобалізації, тому що, по-перше, їх діяльність та їх потреби лежать в основі організаційних і технологічних інновацій, і отже, в основі розвитку продуктивних сил; по-друге, на їх частку припадає найбільша кількість міжнародних транзакцій; по-третє, на сучасному етапі розвитку світової економіки вони є єдиним актором, який дійсно може планувати, організовувати і контролювати транскордонну діяльність; по-четверте, вони здатні повною мірою скористатися перевагами ІКТ і сприяти їх розповсюдженню і розвитку; по-п'яте, на відміну від багатьох інших суб'єктів світової економіки, ТНК є, скоріше, активним, ніж пасивним учасником процесів глобалізації.

Вищевикладене дає вагомий підстави вважати, що сукупність ТНК виступає як самостійна підсистема і найважливіший каталізатор процесів трансформації та глобалізації світової економіки. Разом із тим поетапний аналіз розвитку ТНК дозволяє зробити висновок, що транснаціональні корпорації не тільки прискорюють просування світової економіки до глобалізації і формують її характер в сучасних умовах, але й є об'єктивним породженням економічних процесів і одним з продуктів глобалізації.

Причини становлення та розвитку ТНК дуже різноманітні, але всі вони певною мірою пов'язані з недосконалою конкуренцією, бар'єрами на шляху розвитку міжнародної торгівлі, валютним контролем, значними транспортними витратами, відмінностями у податковому законодавстві різних країн.

Транснаціональні корпорації у своєму розвитку пройшли кілька етапів, тому в літературі зазвичай виділяють їх п'ять поколінь.

Діяльність першого покоління ТНК (з періоду їх зародження наприкінці XIX ст. до початку Першої світової війни) була пов'язана переважно з видобутком сировини в колоніальних країнах Азії, Африки, Латинської Америки та її переробкою в метрополіях.

Друге покоління ТНК розвивалося в період між двома світовими війнами і займалося виробництвом військової техніки для провідних європейських країн, Америки та Японії.

Третє покоління ТНК почало розвиватися після закінчення Другої світової війни і розпаду колоніальної системи (1945–1960 рр.) Політика лібералізації міжнародних економічних зв'язків, поява на політичній арені нових незалежних держав, зростаючий світовий споживчий попит сприяли тому, що на початку 1950-х рр. міжнародні корпорації почали активно завойовувати світові ринки. Діяльність ТНК у цей період переважно зосереджувалася в галузі атомної енергії, електроніки, приладобудування, космічної промисловості.

У 1970–1980-ті рр. в умовах прискореного НТП і розвитку світогосподарських зв'язків, обумовлених зростаючою конкуренцією на світовому ринку, сформувалися ТНК четвертого покоління. Цей етап характеризується великою кількістю злиттів і поглинань, які призвели до концентрації

виробництва і капіталу у ТНК-лідерів у сфері великого міжнародного бізнесу. У 1990-х рр. прискорена глобалізація фінансового сектора та інтеграція фінансових ринків привели до виникнення величезних транснаціональних фінансових конгломератів.

П'яте покоління ТНК почало формуватися на початку XXI ст. в умовах прискорення процесів економічної інтеграції. Спираючись на сучасну науку та інноваційний бізнес, ТНК п'ятого покоління виступають головними генераторами і поширювачами наукових ідей і концепцій. Відкриття пострадянського економічного простору, світові інтеграційні тенденції, зростання Китаю як величезного виробника і споживача, а також лібералізація міжнародної торгівлі відкрили широкі можливості для експансії ТНК на всіх континентах. Безперервно поглиблюються торгівлі, виробничі, валютно-фінансові та науково-технічні зв'язки між сучасними ТНК, що посилює глобальний характер їхнього бізнесу. Таким чином, можна стверджувати, що ТНК формуються в тісному зв'язку з глобалізацією світової економіки і за своєю суттю є одним із продуктів глобалізації.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що транснаціональна корпорація має двоїсту природу: з одного боку, вона є частиною національних економік країни базування і приймаючої країни, з іншого боку – компонентом світової економіки, який підпорядковується її законам розвитку і справляє зворотний вплив на світову економіку.

Саме тому виникає двоєдиний характер феномену транснаціональної корпорації. ТНК, будучи продуктом глобалізації та використовуючи для отримання специфічних конкурентних переваг від глобальної діяльності процес транснаціоналізації, у зворотному порядку інтенсифікують процес глобалізації світової економіки, сприяючи посиленню інтеграційних процесів за допомогою переміщення за кордон факторів виробництва. Зазначений взаємозв'язок ТНК та процесу глобалізації підтверджується дослідженням етапів еволюції транснаціональних корпорацій.

Таким чином, з одного боку, ТНК є об'єктом і продуктом глобалізації, з іншого – суб'єктом глобалізації економіки, який здійснює вплив на соціально-економічний розвиток національних та світової економік. Отже, з'явившись як результат глобалізації, ТНК почали керувати цим процесом і прискорювати його з метою максимізації власних економічних інтересів. У зв'язку з тим, що сучасний процес транснаціоналізації набув багатьох нових рис та істотно впливає на зміст і форми міжнародних економічних відносин, у перспективі нашого подальшого дослідження входить аналіз впливу діяльності ТНК на національну економіку.

Список використаних джерел

1. Behrman J. N. Some Patterns in the Rise of the Multinational Enterprise / J. N. Behrman // University of North Carolina, School of Business, Research Paper No. 18, 1969.
2. Vernon R. Multinational enterprises in developing countries, in Aper, D. E. and Goodman, L.W. (eds.), *The Multinational Corporation and Social Change*, New York: Praeger, 1976.

3. Dunning J., Lundan S. *Multinational enterprises and the global economy*, second Edition, MPG Books Ltd. Bodmin Cornwall, 2008. – 455 p.
4. Kolde E.L. *International Business Enterprise*. – N. Y., 1968. – 120 p.
5. Matthews R.A. *The Multinational Corporation and the World of Tomorrow*. The Canadian Institute of International Affairs, Behind the Headlines, 1970.
6. Perlmutter H.V. *The Tortuous Evolution of The Multinational Corporation // The Multinational Enterprise in Transition; selected readings and essays*. Princeton, 1972.
7. Porter, M.E. (ed.), *Competition in Global Industries*, Boston: Harvard Business School Press, 1986.
8. Robbins S.M. and Stobaugh R.B., *Money in the Multinational Enterprise*, New York: Basic Books, 1983.
9. Fayerweather J. *International Business Management: A Conceptual Approach*. – N.Y., 1969 – 325 p.
10. Глобальний конкурентний простір: монографія / О.Г. Білорус та ін.; кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
11. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2006. – 312 с.
12. Геєць В. Інтеграція через спеціалізацію / В. Геєць // Політика і час. – 2006. – № 4. – С. 30–36.
13. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія: У 2 т. –Т. I. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
14. Мочерний С.В. Світове господарство в умовах глобалізації: монографія / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В. – К.: Ніка-центр, 2006. – 200 с.
15. Пахомов С.Ю. Глобальна конкуренція: нові явища, тенденції та фактори розвитку: монографія / С.Ю. Пахомов. – К., 2008. – 224 с.
16. Рогач О.І. ТНК і економічне зростання країн, що розвиваються: монографія / О.І. Рогач. – К.: ВЦ «Київський університет», 1994. – 150 с.
17. Філіпенко А.С. Глобалізація економічного розвитку / А.С. Філіпенко // Економічний часопис. – 1999. – №1. – С. 3–10.
18. *World Investment Report 2012* [Електронний ресурс]. – Geneva: UNCTAD.– Article Stable URL: www.unctad.org/wir, вільний. – Назва з екрану, англ.
19. Palma, J.G. Why neo-liberal reports of the end of history turned out to be premature / *Cambridge Journal of Economics*, 2009. – No. 33, 4. – P. 29–69.
20. Held D., A. McGrew, D. Goldblatt, and J. Perraton. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Polity and Stanford University Press, 1999.
21. Ohmae, K. *The End of the Nation State. The Rise of Regional Economics. How New Engines of Prosperity are Reshaping Global Markets*, London: The Free Press; 1996 edn, Harper Collins Publishers.
22. Hirst P., G. Thompson. *Globalisation in Question*, Cambridge: Polity Press, 1996.
23. Robertson R. *Globalization. Social Theory and Global Culture* / Roland Robertson SAGE Publications Ltd, 1992. – 224 p.

24. Chesnais F. *La mondialisation du capital*, new edition, Paris: Syros, 1997.

25. Grazia Ietto-Gillies. The role of Transnational corporations in the globalization process, In Michie, Jonathan (ed.) *The Handbook of Globalisation*, Edward Elgar, Cheltenham, 2003. – Pp. 139–149.

В статье исследованы качественные и количественные аспекты глобализации, определены основные движущие силы и причины глобализации, проанализированы основные направления концептуализации глобализации и основные этапы развития транснациональных корпораций, что позволило выявить противоречия причинно-следственной связи ТНК и процессов глобализации.

Ключевые слова: *транснациональная корпорация, глобализация, глокализация, детерриторизация, гиперглобализм, скептицизм, трансформизм.*

The author has researched qualitative and quantitative aspects of globalization, has identified key driving forces and dominant causes of globalization. The paper also contains the analysis of different approaches in conceptualization of globalization and description of TNCs' development stages which allowed to reveal the contradictions of casual relationship between TNCs and globalization processes.

Key words: *multinational, globalization, glocalization, deterritorialization, hyperglobalist thesis, the sceptic thesis, transformationalist thesis.*

Одержано 3.10.2013.

УДК 622.012.2

И.Е. Лозинский

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЪЕДИНЕНИЙ ДЕЙСТВУЮЩИХ И ЗАКРЫВАЮЩИХСЯ ШАХТ

Выделены этапы развития интеграционных процессов в добывающей промышленности. Доказано, что при оценке целесообразности присоединения закрывающейся шахты к рентабельно работающему угледобывающему предприятию следует учитывать два вида работ: первый формирует доходную часть сводного бюджета проекта закрытия предприятия, а второй – его расходную часть. Обосновано, что положительное значение разницы в стоимости работ доходной и расходной частей сводного бюджета физической ликвидации шахты и будет определять экономическую целесообразность ее присоединения к рентабельно работающему угледобывающему предприятию. В статье определены факторы, влияющие на эффективность объединения компаний, обуславливающие их критерии и их содержательная сущность.

Ключевые слова: *интеграция, объединение предприятий, угольная отрасль, критерии эффективности, экономический эффект.*

Постановка проблемы. Развитый рынок характеризуется интенсивными процессами объединения предприятий. Мировой опыт корпоративного управления показывает, что структурные преобразования яв-